

Ruigpootuil *Aegolius funereus* geslagen door Havik *Accipiter gentilis* in Drents bos

Willem van Manen

Ruigpootuilen zijn nomadische muizenjagers van boreale naaldbossen en van naaldhoutgordels in de gematigde zone. De dichtstbijzijnde populaties bevinden zich in Scandinavië (exclusief Denemarken), Midden-Duitsland en de Belgische Ardennen (Korpimäki 1997). In Nederland wordt sporadisch een zingend mannetje gehoord, voornamelijk in Drenthe waar ook broedgevallen zijn vastgesteld in de jaren zeventig van de 20ste eeuw (van den Berg & Bosman 2001). Niet-vocale Ruigpootuilen worden ongetwijfeld over het hoofd gezien als gevolg van hun kleine formaat en nachttactieve levenswijze, en vanwege het ondoorzichtige naaldbos waarin ze zich plegen op te houden.

Als wapperende plukrest in een sparrenbos zonder ondergroei vallen Ruigpootuilen meer op. Het was dan ook op die manier dat ik er eentje vond in vak 54 van Boswachterij Hooghalen, op 12 oktober 2002. De vogel was geplukt op ongeveer 20 m van een zandweg door het bos. De plukrest lag op vlakke kale bodem onder middeloude fijn- en sitkasparren. De zeer verse prooi was compleet in die zin dat alle grote vliegveren aanwezig waren (Foto 1). In een enkel geval waren drie handpennen tegelijk uitgetrokken, wat doet vermoeden dat de uil door een sterke roofvogel was geplukt. Buizerd *Buteo buteo* en Havik zijn beide algemeen in Boswachterij Hooghalen, maar de plaats van plukken en de aard van de prooi duiden meer op een vangst door een Havik. De poepstreep achter de plukrest was te subtiel voor een vrouwtjeshavik. Waarschijnlijk is het een mannetje geweest.

Jonge Ruigpootuilen verwisselen binnen enkele maanden na het uitvliegen hun chocoladebruine jeugdkleed voor een kleed dat niet is te onderscheiden van dat van volwassen vogels. Na de eerste winter houden ze er een ingewikkeld ruipatroon op na, waarbij niet alle vliegveren jaarlijks worden geruid (Glutz von Blotzheim & Bauer 1980). Bij volwassen vogels moet dit leiden tot delen van het verenkleed met verschillende mate van slijtage of verkleuring. De veren in de plukrest vertoonden deze verschillen niet, maar waren verder gelijk aan die van een adulte vogel. Het betreft daarom een vogel die in het afgelopen broedseizoen is geboren, maar die tenminste een maand of drie oud was.

Een door een Havik buitgemaakte Ruigpootuil is geen zeldzaamheid. Mikkola (1983) noemt 26 gevallen. Er staat niet bij over hoeveel haviksprooien dat is berekend of waar de prooien zijn verzameld. Zodoende valt er niet uit af te leiden hoe groot de kans is voor een willekeurige Ruigpootuil om in de klauwen van een Havik te eindigen. De vraag waarom juist een zeldzaamheid als een Ruigpootuil wordt gegrepen, moet dus op een andere manier worden benaderd.

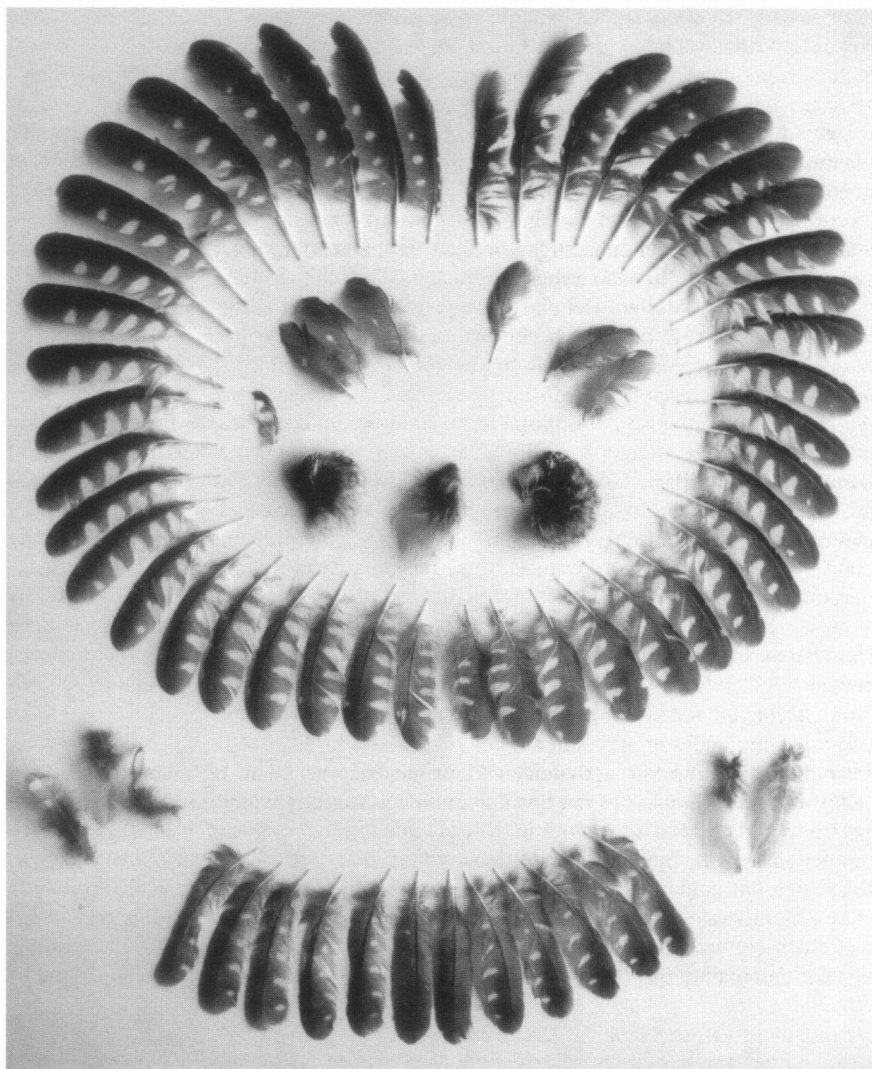

Foto 1. Plukrest van de Ruigpootuil uitgelegd naar veerpartij in Uttendörfer-spreidstand. *Plucking of the Tengmalm's Owl, laid out in Uttendörfer-fashion according to feather topography.*

Op de dag dat ik de geplukte uil vond, struinde ik ongeveer vier uur lang door bosopstanden die geschikt waren als plukplaats voor een Havik. Het bekeken gebied omvatte ongeveer 250 ha. In dit deel van de boswachterij broedt normaliter één paar Havik (in de hele boswachterij van 1400 ha huizen de laatste jaren 8-9 paren). Hoewel Ruigpootuilen veel algemener kunnen zijn dan wij misschien denken, is het toch niet zo aannemelijk dat zich meer dan één exemplaar van de soort in het door mij bezochte gebied bevond. Tijdens mijn tocht kwam ik verder c. 30 lijsters, 5 houtduiven, 10 vlaamse gaaien en 10 kauwen tegen, alle potentiële prooien voor een Havik. Gek genoeg vond ik geen andere plukresten dan die van de Ruigpootuil. Waarschijnlijk wordt het bewuste stuk bos niet intensief bejaagd door de Havik(en). Misschien zijn Ruigpootuilen dus heel onhandige vogels waar het gaat om het vermijden van predatie, al benadrukken Mebs & Scherzinger (2000) juist het vermogen tot "Feindvermeidung" van Ruigpootuilen. Het slachtoffer in Boswachterij Hooghalen betreft natuurlijk slechts één geval, maar het herinnert me aan een exercitie waaraan Rob Bijlsma en ik ons ruim tien geleden waagden: het berekenen van sterfte, toegebracht door onder meer Havik, aan populaties van hun prooidieren in Drenthe. Voor de Bosuil *Strix aluco* berekenden we een jaarlijkse sterfte door predatie van tussen de drie- en vierhonderd procent. Dat kan natuurlijk niet, en voor het gemak staat daarom de Bosuil niet vermeld in bijlage 16 van de *Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels* (Bijlsma 1993). Dat Bosuilen echter disproportioneel vaak ten prooi vallen aan Haviken, meer nog dan Ransuilen *Asio otus*, lijkt geen twijfel (van Manen & Bijlsma 2000). Er is dus wellicht iets met de bosbewonende uilen dat ze nogal kwetsbaar maakt voor Haviken.

Haviken overnachten in bossen, tot diep in de boswachterijen, waar ze ook hun nesten hebben. Gezien het totale ontbreken van plukresten van dagactieve vogels in het door mij bezochte gebied, is het aannemelijk dat ze overdag - althans buiten de broedtijd - vooral jagen in cultuurland buiten de boswachterij. In de avond- en ochtendschemer, het moment waarop hun activiteit overlapt met die van uilen, bevinden de Haviken zich waarschijnlijk meer in het bos dan overdag. Met hun beperkte zicht rondom (de ogen zijn gefixeerd en staan voor in de kop), zijn uilen niet goed in het ontdekken van een aanvaller. Bovendien blinken uilen niet uit in snelheid bij een eventuele vlucht. Misschien dat deze factoren bij elkaar verklaren waarom Bosuilen naar verhouding vaak worden geslagen en waarom die enkele Ruigpootuil grote risico's loopt. Die laatste zelfs meer dan de Bosuil, omdat de kleine Ruigpootuil ook nog eens op de prooi-lijst van Bosuilen prijkt (Mebs & Scherzinger 2000).

De dichtheid van de Havik in Drentse boswachterijen is, hoewel lager dan tien jaar geleden, nog steeds hoog (0.57-0.64 paren/100 ha bos in Boswachterij Hooghalen, wat aardig vergelijkbaar is met de overige boswachterijen in Drenthe). Het is niet ondenkbaar dat de predatiedruk op de bosbewonende Ruigpootuilen daardoor te groot is om zich te vestigen dan wel in aantal toe te nemen. Net zo goed als dat het de reden kan zijn dat Bosuilen nauwelijks in aantal toenemen in de Drentse boswachterijen, mogelijk zelfs afnemen, en Ransuilen aan het verdwijnen zijn.

Summary: Tengmalm's Owl *Aegolius funereus* captured by Northern Goshawk *Accipiter gentilis* in a forestry in Drenthe

A freshly depredated Tengmalm's Owl was found in the Forestry of Hooghalen in the province of Drenthe on 12 October 2002. The plucking site (open forest floor underneath a mixed stand of *Picea abies/sitchensis*), the nature of the plucking (feathers pulled, sometimes several primaries pulled simultaneously) and the slender stripe of uric acid next to the plucking indicated that a male Northern Goshawk was most likely the responsible predator. Primaries, secondaries, rectrices nor coverts showed any variation in abrasion or colour, suggesting that the bird had finished its first moult but was still in its first calendar-year.

Tengmalm's Owls are rare birds in The Netherlands, with most observations in the province of Drenthe where irregular cases of breeding have been recorded in the 1970s. Surprisingly, the Tengmalm's Owl was the only Goshawk plucking found during 4 hours of fieldwork in 250 ha of woodland. The Forestry of Hooghalen covers 1400 ha, in which 8-9 pairs of Goshawks have been nesting in the last few years. It is surmised that Northern Goshawks - at least in Drenthe outside the breeding season - mostly hunt in farmland away from woodland, only returning there to spend the night in their territory. Return and departure overlap with the hunting activities of nocturnal species, probably explaining the disproportionally large impact of Goshawks on Tawny Owl *Strix aluco* and Long-eared Owl *Asio otus* in forestries in Drenthe (cf. van Manen & Bijlsma 2000), as well as the poor chances of survival of the occasional Tengmalm's Owl.

Literatuur

- Berg A.B. van den & Bosman C.A.W. 2001. Zeldzame vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 1). Tweede, herziene druk. GMB Uitgeverij, Haarlem/KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Bijlsma R.G. 1993. Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels. Schuyt en Co., Haarlem.
- Glutz von Blotzheim U. N. & Bauer K.M. 1980. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band 8. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.
- Korpimäki E. 1997. *Aegolius funereus* Tengmalm's Owl. In: Hagemeijer W.J.M. & Blair M.J. 1997 (eds.), The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their distribution and abundance: 420-421. Poyser, London.
- Manen W. van & Bijlsma R.G. 2000. Aantalsontwikkeling en broedbiologie van Drentse Bosuilen *Strix aluco*. Drentse Vogels 13: 30-41.
- Mebis T. & Scherzinger W. 2000. Die Eulen Europas: Biologie, Kennzeichen, Bestände. Franckh-Kosmos Verlags-GmbH & Co., Stuttgart.
- Mikkola H. 1983. Owls of Europe. Poyser, Calton.

Adres: Oosterbroekstraat 45, 9402 RB Assen.